

bioKennis bericht

Zuivel en Rundveevlees

september 2011

23

Hoornloos fokken

Praktische aspecten bij het opbouwen van een hoornloze veestapel

Gangbare koeien worden onthoofd omdat ze dan minder ruimte in de stal nodig hebben en elkaar minder verwonden. De biologische melkveehouderij streeft naar een hoog dierenwelzijn en wil de integriteit van de dieren zo min mogelijk aantasten. Maar omdat veel stallen nog niet zijn aangepast aan het houden van dieren met hoorns, moeten de meeste biologische boeren toch onthoornen. Het fokken van hoornloze dieren kan een goede oplossing zijn. Er hoeft dan niet meer onthoofd te worden en aanpassingen aan de stallen zijn ook niet nodig. In dit BioKennisbericht een aantal praktische aspecten van hoornloos fokken op een rij.

Een gehoornde veestapel vraagt een andere stal dan een onthoornde veestapel; competitie moet zoveel mogelijk voorkomen worden. Zo is een breder en gemakkelijker toegankelijker voerhek nodig evenals meer overzicht in de stal zodat koeien ranghogere koppelgenoten zien aankomen. Competitie ontstaat vooral bij het voerhek, bij krachtvoerboxen, drinkbakken en veeborstels. De stal mag geen dode hoeken hebben. Niet alleen treden bij gehoornd vee meer beschadigingen aan koppelgenoten op, er komen nog jaarlijks mensen om in de omgang met gehoornde dieren.

Het karakter van de koeien is één van de factoren bij het ontstaan van beschadigingen bij gehoornde veestapels. In kuddes met rustige koeien zullen, onder verder dezelfde omstandigheden, minder beschadigingen voorkomen dan in kuddes met onrustige koeien. Bij gehoornd vee is dreigen vaak voldoende om ruimte te krijgen, onthoornde vee doet dat veel meer door fysiek contact. Als gehoornde koeien elkaar raken geeft dat wel vaak verwondingen. Mogelijk is gehoornd vee ook agressiever of assertiever.

De noodzaak om hoornloos te fokken is minder groot bij een gunstige hoornvorm en een rustig karakter van de dieren (zoals bij MRY-vee en Blaarkoppen). Het dierenwelzijn is bij rustige rassen met gebogen hoorns in een passende stal niet in gevaar. Ook is de kans op beschadigingen bij gebogen hoorns veel geringer dan bij ver uitstekende of naar boven gerichte hoorns.

→ Ambitie

In 2013 wil de biologische zuivel- en rundvleessector een topositie qua duurzaamheid hebben en tegelijkertijd een goed rendement leveren voor alle schakels in de keten. Speerpunten voor de Productwerkgroep zuivel en rundveevlees zijn: de onderscheidendheid van de producten; een duurzame productiewijze; de relatie met de consument; smaak en voedingswaarde van de producten; kringlopen sluiten; robuuste dieren met natuurlijkere leefwijzen en gedrag (koeien met hoorns, kalveren bij de koe en stimuleren onbeperkte weidegang) en een passende productprijs voor iedereen in de keten.

Lopend onderzoek

- Echt Overijssel!
- Familiekudde
- Stimuleren onbeperkte weidegang
- Antibioticagebruik biologisch melkvee
- Weerstand van melkvee
- Voeding biologisch melkvee
- Effect van compost op uiergezondheid
- Welzijnsprestaties biologische veehouderij
- Duurmelken
- Biologische landschapskoe

Biokennisberichten

Biokennisberichten beschrijven de resultaten uit onderzoek voor de praktijk. Recente biokennisberichten Zuivel en Rundveevlees beschreven:

- Welzijn biologisch melkvee
- Natuurlijke weerstand
- Biologische fokkerij

Kijk op www.biokennis.nl voor alle reeds verschenen berichten. U kunt zich daar ook abonneren.

Genetisch hoornloos

Bij een aantal rassen komt hoornloosheid van nature voor. Door gebruik te maken van deze rassen wordt ook in andere runderrassen hoornloosheid ingefokt. Hoewel nog niet veel gebruikt, heeft een aantal KI-organisaties sperma van hoornloos fokkende stieren beschikbaar (o.a. KI-kampen, Vavax genetics, GFerti plus, GDO, Uctrac, Gopel genetik, CRV). Op de stierenkaart worden ze vaak (maar niet altijd) apart aangegeven en meestal is dan ook aangegeven of een stier zuiver of onzuiver is voor hoornloosheid. Een genetisch zuiver hoornloze stier krijgt alleen nakomelingen zonder hoorns. Een onzuivere stier krijgt ook kalveren met hoorns (tenzij de koe zuiver ongehoord is). Tot nu toe zijn de fokwaarden voor productietekenen van gehoorde stieren gunstiger dan van genetisch hoornloze stieren. In de biologische melkveefokkerij ligt de nadruk echter minder op de genetische vooruitgang in productie en meer op duurzaamheid en robuustheid. Daardoor is er een ruimere keuze aan stieren. In de toekomst zullen meer hoornloze stieren met hoge fokwaarden beschikbaar komen. Genetisch hoornloze stieren zijn onderling iets meer verwant dan de gehoorde stieren, maar minder verwant met de Nederlandse koeien dan de gehoorde stieren. Door te fokken met genetisch hoornloze stieren wordt de inteelt zo laag mogelijk gehouden (en de fokwaarde zo hoog mogelijk).

Tabel 1. De stand van de hoorns, het karakter en de beschikbaarheid van hoornloze stieren voor de diverse rassen (bron: databank biologische bedrijven LR en LBI, stierenkaarten, websites KI-verenigingen, spermahandelaren)

Ras	Stand/vorm van de hoorns	Karakter	Hoornloze stieren beschikbaar?
Angler (A)			ja
Ayrshire (AS)			ja
Belgisch Blauw (BB)		rustig	ja
British Frisian (BF)	omhoog	onrustig	ja
Brand Rood Rund (BRR)		rustig	nee
Brown Swiss (BS)		rustig	ja
Fries-Hollands (FH)	klein		nee
Fleckvieh (Fiv)	breed	rustig	ja
Blaarkop (G)	gebogen	rustig	nee
Herford (Her)			ja
Holstein Frisian (HF)	omhoog	onrustig	ja
Jersey (J)	omhoog	onrustig	ja
Limousin (Lim)	breed	rustig	ja
Marchigiana (Ma)	breed	rustig	ja
Montbeliarde (MB)	breed	rustig	nee
Maas Rijn IJssel (MRY)	gebogen	rustig	nee
Normandie (NOR)			ja
Noors Rood Bont (NRB)			ja
Verbeterd Rood Bont (VRB)		rustig	nee
Zweeds Rood Bont (ZRB)			ja

Veelgestelde vragen over hoornloos fokken

Is hoornloos fokken ethisch acceptabel?

Door te fokken op hoornloosheid wordt de ingreep van onthoornen overbodig. Dat is een verbetering voor het dierenwelzijn. In de gangbare en biologische veehouderij bestaan nauwelijks ethische bezwaren tegen hoornloos fokken. Men ziet het als eenzelfde soort 'aanpassing' als bijvoorbeeld hogere productie, waar ook op gefokt wordt. Vooral in de biologische melkveehouderij wordt steeds meer gebruik gemaakt van buitenlandse rassen om de populatie geschikter te maken voor de omstandigheden op Nederlandse bedrijven. Hoornloze stieren zijn minder verwant met de Nederlandse koeien dan de gehoornde stieren. Ook als niet bewust gefokt wordt op hoornloosheid wordt het gebruik van hoornloze stieren daarom aanbevolen om de inteelt zo laag mogelijk te houden.

Hoe kom je aan sperma van hoornloze dieren?

Bellen met spermaleveranciers of zoeken op internet levert voor een aantal rassen hoornloos fokkende stieren op. Deze worden vaak aangegeven met PP (zuiver hoornloos) of Pp of pP (onzuiver hoornloos).

Zijn er hoornloze stieren voor natuurlijke dekking beschikbaar?

Het aanbod aan genetisch zuivere hoornloze stieren is nog beperkt en niet groot genoeg om alle natuurlijke dekkende stieren in de biologische melkveehouderij te vervangen. Veehouders die een hoornloze ('polled') stier willen, zullen moeten zoeken of zelf zo'n stier fokken. Het opvragen van een lijst met mannelijke nakomelingen (SNAK-lijst) van 'polled' stieren bij CRV kan handig zijn. Daarop staat de I&R-registratie, de afstamming van het stiertje en de adresgegevens van het bedrijf waar het dier op dat moment staat.

Voor Blaarkop, MRY- en FH-vee zijn geen hoornloze stieren beschikbaar. Maar omdat Blaarkoppen en MRY-koeien rustig van karakter zijn en een gunstige hoornvorm hebben is de noodzaak ook minder groot.

Bovendien zullen Blaarkop- en FH-fokkers graag de originele verschijningsvorm van het ras willen behouden.

Hoe weet ik of een stier zuiver hoornloos is?

Een genetisch zuiver hoornloze stier (PP) krijgt alleen nakomelingen zonder hoorns. Een onzuivere stier (Pp of pP) krijgt ook kalveren met hoorns (tenzij de koe zuiver ongehoord is). Het is dus van belang om te weten of een stier zuiver hoornloos is. Overigens zijn gehoornde dieren 100% zuiver voor gehoorndheid. Je hoeft dus alleen de hoornloze dieren te testen.

Vaststellen of een stier zuiver hoornloos is:

- Als bij het gebruik van een stier op gehoornde koeien 7 achtereenvolgende kalveren hoornloos zijn is voor 99% zeker dat het een genetisch zuiver hoornloze stier betreft;
- Op basis van haar-, weefsel-, sperma- en bloedmonsters kan vastgesteld worden of een dier zuiver is voor hoornloosheid. Dat is mogelijk voor de rassen Charolais, Fleckvieh, Simmental, Herford, Holstein Frisian, Jersey, Limousin en Shorthorn. Monsters van kruisingen worden niet (meer) getest, alleen van bekende bloedlijnen. De test op basis van een haarmonster kost ongeveer € 55. Het resultaat kan binnen 4 weken geleverd worden;
- Als een betrouwbare stamboom aanwezig is, is de zuiverheid van de hoornloosheid af te lezen.

Soms komen hoornachtige vergroeiingen op de kop voor (scurs). Dieren met dit verschijnsel moeten niet voor de fokkerij gebruikt worden.

Wat kost het?

Er zijn geen ingrepen meer nodig. Dat bespaart arbeid en dierenartskosten. Onthoornen kost gemiddeld € 6,- tot € 7,- per kalf (nog afgezien van de tijd die het de veehouder kost om kalveren klaar te zetten e.d.). Als alleen de injectie (verdoving) door de dierenarts gegeven wordt variëren de kosten van € 1,50 tot € 2,00 per kalf en moet de veehouder zelf het onthoornen uitvoeren. Het kalf heeft even een terugslag in groei en

weerstand door onthoornen. Daartegenover staan de eventuele meerkosten van het sperma van hoornloos fokkende stieren, maar die kosten zijn meer aan de fokwaarde dan aan hoornloosheid gerelateerd.

Hoe schakel ik over op hoornloos vee?

Er zijn geen aanpassingen nodig in de huisvesting wanneer je wilt overschakelen op een hoornloze veestapel. Gebruik een aantal jaren achter elkaar fokzuivere hoornloze stieren om een zuiver hoornloze veestapel te krijgen. Bij afkalven op een leeftijd van 27 maanden (gemiddelde ALVA biologisch) en een vervangingspercentage van 20% duurt het 10 tot 12 jaar voor de laatste gehoornde (of onthoornde) koe de kudde verlaat.

In de overgangsfase lopen oudere gehoornde/onthoornde en jongere genetisch hoornloze dieren door elkaar: in een koppel zou dat problemen kunnen geven. Gehoornde dieren zijn alerter en hoeven alleen maar te dreigen om ruimte te maken. Onthoornde dieren vertonen veel meer agonistisch gedrag (kopstoten, vechten, elkaar wegduwen), omdat contact niet meteen ongemak en pijn betekent. Het is nog niet duidelijk wat het verschil in gedrag is tussen onthoornde vee en dieren die genetisch hoornloos zijn.

Conclusies

Het fokken met genetisch hoornloze dieren is een goede mogelijkheid om te stoppen met onthoornen zonder de nadelen van een gehoornde veestapel in niet-passende huisvesting. Hoe snel het in de praktijk algemeen gebruikt zal worden, hangt met name af van het gemak waarmee onthoorningen voor onthoornen gegeven worden, van de inhaalslag die genetisch hoornloze stieren maken op het gebied

van fokwaarden en van het gemak waarmee genetisch hoornloze stieren voor natuurlijke dekking gevonden kunnen worden. Voor veehouders die weinig mogelijkheden hebben tot het aanpassen van hun huisvesting is het een goed(koop) alternatief. In hoeverre het gedrag van genetisch hoornloze dieren afwijkt van onthoornde dieren is niet bekend en zou nader onderzocht moeten worden.

Demeter: eigen eisen aan gehoornde vee

De Demeter vereniging eist hoorns aan de koeien. Gehoornde koeien zijn de zichtbare exponent van de BD-melkveehouderij en maken Demeter producten onderscheidend in de markt. Biologisch-dynamische boeren kunnen daarom nog niet hoornloos gaan fokken. Wel heeft de vereniging één proefproject toegestaan met hoornloos fokken. Ook is er nu een extra eis gesteld aan de huisvesting van gehoornde BD-vee. Deze dieren moeten nu 8 m² per koe hebben en voorheen was dat 6 m².

Het doel van Bioconnect is het verder ontwikkelen en versterken van de biologische landbouwsector door het initiëren en uitvoeren van onderzoeksprojecten. In Bioconnect werken ondernemers (van boer tot winkelvloer) samen met onderwijs- en onderzoeksinstellingen en adviesorganisaties. Dit leidt tot een vraaggestuurde aanpak die uniek is in Europa.

Het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie is financier van de onderzoeksprojecten.

Wageningen UR (University & Research centre) en het Louis Bolk Instituut zijn de uitvoerders van het onderzoek. Op dit moment zijn dit voor de biologische landbouwsector zo'n 140 onderzoeksprojecten.

Contact

Contactpersoon: Gidi Smolders,
Wageningen UR Livestock Research
e-mail: gidi.smolders@wur.nl
telefoon: 0320 293 439
www.biokennis.nl

Eindredactie / Vormgeving / Productie
Wageningen UR, Communication Services
e-mail: info@biokennis.nl
telefoon: 0317 486 370